

РЕЦЕНЗИЯ

От проф. д-р Петър Михайлов Стоянов,

Софийски университет „Св. Кл. Охридски“. Геолого-географски факултет,

На дисертационния труд на тема: Социални аспекти на регионалната ефективност в България в контекста на стратегията „Европа 2020“,

разработен от Руслан Тимерфаязович Нургалиев,

редовен докторант към катедра „Регионална и политическа география“, научна специалност 01.08.02. – Икономическа и социална географска (Планиране и управление на териториални системи).

Научен ръководител: доц. д-р Марин Русев

Кратки биографични данни за дисертанта

Руслан Нургалиев е роден през 1986 г. в София. През 2005 г. завършва средното си образование в Първа английска езикова гимназия в гр. София, след което постъпва студент в Софийски университет „Св. Климент Охридски“, Геолого-географски факултет по специалност „Регионално развитие и политика“. Получава бакалавърска степен през 2009 г., а през 2010 г. завършва магистратура по специалност „Планиране и управление на териториални системи“ в Софийски университет, Геолого-географски факултет. От 1 февруари 2011 г. е редовен докторант в Софийски университет, Геолого-географски факултет. В рамките на докторантурата успешно е положил с отличен изпитите си. Владее много добре английски и руски езици. Има компютърни умения по EXCEL, WORD и ARCGIS 9. Участвал е в 6 конференции с доклади. През 2012 г. е взел участие в инициативата на Президента на Република България „Младежка визия за бъдещето на България“ със становище на тема „Разгръщане на потенциала и повишаване на качеството на живот в най-бедните региони на България“, което е публикувано на сайта на Президентството. През 2013 г. е провел едномесечен стаж в Президентството на Република България.

Обща характеристика на дисертационния труд

Представеният за рецензиране дисертационен труд се състои от 178 с. текст, списък от 269 литературни източника (83 на кирилица, 186 на латиница), 4 таблични приложения, списък от 9 публикации по темата, от които 7 излезли от печат и 2 приети за печат.

Трудът се състои от Увод, изложение в 4 глави и Заключение. Изложението се представя в следната структура. Гл. 1. Теоретико-методологични основи на изследването; гл. 2. Социалната ефективност в Европейския съюз и стратегията „Европа 2020“; гл. 3. Социалната ефективност на България в европейски контекст; гл. 4. Регионална социална ефективност и справедливост – национални особености и приоритети. Считам, че тази структура е удачна и в голяма степен обхваща най-важните въпроси на темата.

Съдържание на дисертационния труд

В увода са разгледани актуалността на темата, подчертано е нарастването на проблемите от социален характер, нарастването на регионалните диспропорции в ЕС и в България. Очевидно е, че регионалната политика не е дотатъчно ефективна. От тук се извежда необходимостта да се измери ефективността и да се очертаят насоки за промени. Определени са обектът, предметът, целта и задачите на изследването. Считам, че обектът не е съвсем правилно формулиран предвид на заглавието на темата. Дали обектът е социално-икономическото пространство на ЕС и България? Към методологията трябва да се добави и опитът за разработване на методика на изследването на социалната и регионалната ефективност, каквато до сега у нас няма завършена. При подходите и методите трябва да се започне първо с подходите. Хорологията и хронологията са подходи, а не методи. Използват се картографски методи и ГИС.

В гл. 1. Методологични основи на изследването е изяснена същността на регионалната ефективност, като са потърсени актуални публикации по темата в различни сфери, вкл. в географията у нас и чужбина. Дисертантът извежда 9 вида ефективност (икономическа, социална, екологична на обществото, стопанството и управлението в един район), като регионалната не е сред тях, а като функция от тях. Те са представени на фиг. 1, синтезирани в 3 групи: социална, икономическа и екологична или по сфера – на стопанството, обществото и управлението. Специално внимание е обърнато на факторите влияещи върху регионалната ефективност – географско положение, природни ресурси, човешки ресурси, информационна осигуреност, финансов капитал, иновации, инфраструктура, вътрешноикономически и външноикономически потенциал. Като критерии за социална ефективност се отделят: удовлетворяването на потребностите от социален характер или степента на постигане на целите на социалната политика на държавата. Привежда се и списък от индикатори за измерване на ефективността. (Въпрос: дали не трябва това да стане в методиката?).

В самостоятелна т. 1.2. се търси взаимовръзката между регионалната и социалната ефективност, като регионалната се разглежда като функция на икономическата, социалната и регионалната. Привеждат се резултати от изследвания на Световната банка, концепцията за устойчивото развитие на Мидоус и др.

В т. 1.3. се прави опит за разработване на методика на изследването на регионалната ефективност, което считам че е принос на дисертанта. Не са изчерпани обаче възможностите за прилагане на още методи. Например, шифт анализ, измерване на централността и др. Положителното е, че се прави и критичен разбор на използваните методи, тъй като няма съвършен такъв и често резултатите от тях могат да бъдат подвеждащи. Считам че се преекспонират възможностите на центрографския метод, а не са приведени тези на теорията за централните места. Като цяло центрографският метод има по-различни цели от последната. Отделените центрове са по-скоро виртуални, разполагат се в междуселищното пространство. Препоръчвам на дисертанта да проучи и теорията за полюсите и центровете на растежа. Тя се доближава повече към действителността, а и се прилага в много страни на света (вкл. Европа и у нас). Последните промени в целите на регионалната политика на ЕС потвърждават това - интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж. Но той се извършва в центрове, а не някъде във виртуалното пространство.

В гл. 2. Социална ефективност в ЕС и стратегията „Европа 2020“ докторантът Руслан Нургалиев извежда основните тенденции в социалната политика на ЕС, където се подчертава, че тя е сред приоритетите на ЕИО, по-късно в Договора за Европейски съюз (ДЕС). В Лисабонската стратегия се поставят такива важни цели като: икономически растеж, икономика базирана на знанието, увеличаване броя на качествените работни места и социално сближаване (кохезия). Руслан Нургалиев много добре анализира причините за неуспеха на тази стратегия, сравнява я със стратегията „Европа 2020“ и търси предизвикателствата в нея пред социалната ефективност. Привеждат се целите на регионалната и кохезионна политика на ЕС за периода 2014-2020 г. – интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж. (Според мен тук има нужда от изясняване разликата между растеж и развитие, да се обясни причината за реформите в посока на растежа, да се отговори на въпроса дали растежът осигурява целта „балансирано и устойчиво развитие“, каквато е залегнала в Закона за регионално развитие на България).

Специално се набляга на увеличаването на квалификацията чрез учене през целия живот, както и чрез активна политика на пазара на труда. Намаляването на бедността е един от приоритетите на ЕС, но трябва да се има предвид, че това трябва да стане в новите условия на политика за либерализация на пазара на труда.

Много правилно, според мен, се разглеждат критично някои стандартни възгледи в Източна Европа относно ролята на преките чуждестранни инвестиции (ПЧИ), без да се отчита и негативната им роля (особено без добре регламентирани условия на приватизацията). В това отношение има достатъчно добри примери у нас и в други страни на региона (последно – събитията в Босна и Херцеговина, където се стигна до закриване на предприятия, респ. уволнение на работещите. Като резултат – масови уволнения, последват протести).

Отделената т. 2.4., посветена на регионалната политика, като средство за изпълнение на целите на „Европа 2020“ считам, че е много важна, но твърде кратка (особено примерите с Франция и Италия, където нещата са доста по-сложни). За регионалната политика на една страна може да се напише цяла книга, тъй като тя е резултат на проблемите, но и на възгледите за нейното провеждане. Регионалната политика е преди всичко инвестиционна политика. Защо традиционната регионална политика в тези страни се провали? Според мен има неточности в табл. 5.

Във всеки случай добре е направен анализът на регионалната политика на ЕС за периода 2007-2013 г. Добре би било да се разгледа еволюцията на целите и механизмите, иначе не могат да се разберат причините за неуспеха, въпреки огромните средства, заделени за нея.

Според мен е необходимо да се включи и анализ на пространствената политика, в нея държавата има по-големи възможности за намеса в подобряването на условията за живот. В тази сфера западноевропейските страни и ЕС имат доста голям опит. А и кохезията без пространствената политика е немислима. В Договора за Европейския съюз не е включена такава. Защо тогава ЕС премина от регионална към кохезионна политика?

Примерът с локализацията на БМВ е добър, но е пропусната ролята на регионалното и местното правителство. Какви инструменти използваха те за да се преборят с конкуренцията на 60 града в Европа (вкл. Източна, където е силен факторът ниски работни заплати). Иначе не може да се обясни защо заводът все пак бе локализиран в Лайпциг (10 000 нови, „качествени“ работни места), а не в Колин или Банска Бистрица, при доста голямата разлика в работните заплати.

Отделената т. 2.5., специално посветена на социално-икономическите проблеми на България, като най-слабо развитата страна на ЕС е изключително важна, за да се разберат предизвикателствата пред българската регионална политика. Днес вече причините не могат да се търсят само в прехода, тъй като измина доста време. Проблеми има и в управлението, липсата на опит в провеждане на социална и регионална политика в условията на пазарно стопанство.

Очертават се различни модели на пространственото развитие на България, които бяха взети под внимание при разработването на Националната стратегия за регионално развитие и Националната концепция за пространствено развитие. Определено има нужда да се доразвият инструментите на тези политики. Това се вижда от направения анализ на регионалните социални различия. Достъпът до образование се оказва много важен, защото необразованите млади хора са потенциални бъдещи безработни. Тук особено силно се проявява различната ситуация в зависимост от характера на региона – особено на малките градове и селата.

Специфика има и при бедността, формират се „териториални гнезда на бедността“, расте регионалната поляризация в доходите на домакинствата.

Регионалната демографска ситуация се бележи от концентрация на население в големите градове и депопулация на периферията. Очевидно е необходима целеносочена политика за промяна.

В гл. III. Социалната ефективност на България в европейски контекст дисертантът Руслан Нургалиев прави критичен анализ на ключови социални индикатори от стратегията „Европа 2020“, в която се предлагат 5 основни такива. Руслан Нургалиев предлага да се включат нови, алтернативни, които да спомогнат а по-реалистичното оценяване на социалното развитие, като: брой на заетите на 1000 д население, брой на хората намиращи се над прага на бедността на 1000 д население, средни разходи за образование на 1000 д население, средни разходи за здравеопазване на 1000 д население, средни разходи за НИРД на 1000 д население. Трябва да се има предвид, че по принцип европейските концепции не са задължителни, а ориентировъчни за страните членки, така че предложенията на дисертанта могат да се отправят за апробиране от плановете органи у нас.

В специална т. 3.2. дисертантът разработва типологична класификация на страните на ЕС чрез многомерен анализ (прилагайки т.нар. „Вроцлавска таксонимия“). Това е доста трудоемък метод и усърдието на дисертанта заслужава адмирации. Според мен преди прилагането на метода трябва да се уточни броя и вида на подходящите индикатори. От това зависи доближаването на резултатите до действителността. Второ, използването на границите на страните също води до много общи резултати. Това се разбира при едно сравнение с разработените пространствени модели на развитието на Европа, където традиционно за разкриване на образа на развитие се използват площни и линейни структури. Там ядрото е на друго място от това, което се получава при резултатите в настоящия дисертационен труд. Не са учудващи получените таксони, като се има предвид, че БВП играе водеща роля. Подобна е ситуацията с България.

В глава IV. Регионална социална ефективност и справедливост – национални особености и приоритети акцентът е върху България. Изследвани са динамиката на регионалните контрасти на различни пространствени равнища. Установяват се тенденции за нарастване на контрастите и неравномерността в развитието по територията на страната. Тук в т. 4.2.1. е приложен центрографският метод за намиране тежестта на територията, населението и стопанството на национално, регионално и областно равнище. На с. 112 авторът счита, че се потвърждава тезата на Стоянов (2009) и Бояджиев (2006) за структурата на пространственото развитие. Трябва да се има предвид, че разработената от мен схема се базира на концепцията за централните места и осите на развитие (виж критиката към т. 1.3). Тя е по-подробно изложена в материал, предоставен на Националния център за териториално развитие през 2003 г. за разработване на Националната стратегия за регионално развитие, но не е публикувана.

Изключително много труд е положил дисертантът за анализа на секторната специализация на стопанството на областите на България (земеделие, индустрия, услуги), разработена е типологична класификация на областите съобразно

специализацията им. Търсени са корелационни зависимости между индексите на локализация по сектори.

Също така важно място има т. 4.5. за регионалните социални различия в Българи и връзката им със стратегията „Европа 2020“. Тук са анализирани динамиката в развитието на работните места по сектори на стопанството, търсят се причините за спада в техния брой. Анализира се заетостта в публичния сектор и регионалната справедливост, като се прилага т. нар. цикъл на Ислам (2004): заетост – образование – доходи. Търсенето на корелация между отделните фази на цикъла определено може да даде практически изводи. Считаю, че към теоретичния анализ следва да се прибави и такъв на практиките у нас, включително с европейски опит и финансови средства. Центровете за квалификация и преквалификация са един утвърден инструмент за реструктуриране на регионалния пазар на труда. Дали е правен регионален анализ на изградената мрежа от такива центрове у нас?

Накрая в т.4.7. докторантът Руслан Нургалиев предлага възможни допълнителни механизми за подпомагане изпълнението на стратегия „Европа 2020“, като: повишаване на инвестиционната активност на ЕС, за ефективността на политиката на България, за преход към полицентрично развитие, за подкрепа за бедните райони, за осигуряване на директна връзка между производител и потребител, за политика на диверсификация, за създаване на фонд „бедни общини“, за фокусиране върху младежката безработица, за повишаване на квотите на селското стопанство. Считаю, че те трябва да се предложат за разглеждане от управляващите органи у нас като възможни инструменти на развитието. Въобще търсенето на „рецепти“ трябва да се поощрява.

Имам забележка при прехода към полицентричен модел на развитие, съобразно вече изказаните по-горе съображения, че този модел се базира на централността, а не на центъра на тежестта. Иначе е правилна критиката към Националната концепция за пространствено развитие, че подкрепата на 4 града в Северна България, а 5 в Южна няма да намали, а по-скоро ще увеличи диспропорциите север-юг.

Препоръките за развитие на бедните райони по принцип се отнасят към традиционната регионалната политика, но не трябва да се изключва като възможен вариант у нас. Той отговаря на т.нар. кризисен мениджмънт, прилаган още в зората на регионалната политика в Западна Европа. Споделям напълно необходимостта от специално внимание към изоставащите райони с оглед да се намали бедността в тях.

Заклучението като цяло е стегнато, с ясно направени изводи. Добре би било тук да се отправят и препоръки към плановите органи у нас.

Така представеният дисертационен труд на Руслан Нургалиев е завършено научно изследване. Поставените цел и задачи са изпълнени. Докторантът може да извършва самостоятелни научни изследвания, да прави изводи и решения по проблеми.

Научни приноси по дисертационния труд

Считам, че могат да се отделят следните научни приноси:

- разработване на методика за измерване на регионалната ефективност,
- представена е концепция за анализ на социалните аспекти на регионалната ефективност и препоръки за нейното повишаване чрез регионалната политика.

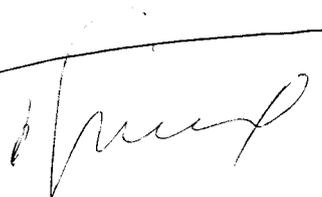
Авторефератът е разработен прецизно, като отговаря на структурата и съдържанието на дисертационния труд.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

На основата на направената от мен оценка на дисертационния труд считам, че той отговаря на изискванията в чл. 6(3) от ЗРАС в Република България и на чл. 27 от Правилника за неговото приложение. Предлагам на уважаемото научно жури и неговите членове да бъде присъдена научната и образователна степен „ДОКТОР“ на Руслан Тимерфаязович Нургалиев по професионално направление 01.08.02. – Икономическа и социална географи (Планиране и управление на териториални системи).

София, 28.04.2014

Рецензент:

(проф. д-р Петър Стоянов)